

**PROBLEMA TRANSILVANEANĂ ÎN PROPAGANDA
ROMÂNEASCĂ DIN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI
MONDIAL - PROPAGANDA PRIN RADIO -**

**THE TRANSYLVANIAN ISSUE IN THE ROMANIAN
PROPAGANDA DURING THE SECOND WORLD WAR**

Remus Iustin Nicu *

Abstract

The article tackles the Transylvanian issue in the Romanian propaganda during The Second World War, especially radio propaganda. Thus, the article analyzes the methods and ways by which the Radio supported the propaganda regarding the loss of the north-western Transylvanian territories, using as main documentation source the Archives of The Romanian Radio Broadcasting Company.

Key-words: Propaganda, Radio, Second World War, Dictate, The Transylvanian Issue.

Propaganda românească din anii celui de-al Doilea Război Mondial cu privire la „problema transilvăneană” s-a desfășurat pe trei mari paliere și anume: presa, Ministerul Propagandei Naționale și Radio-ul.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm și să analizăm rolul avut de Radio în angrenajul care se numește aparatul de propagandă românească din cel de-al doilea război mondial.

Drept punct de plecare îl reperăm în demersul nostru, găsim foarte potrivite și pline de expresivitate câteva cuvinte rostite de filosoful Constantin Noica în emisiunea „Ardealul în spiritualitatea românească”, de la ora 20:00, din 23 august 1940: „Fiecare națiune își are un sâmbure de viață, un sâmbure originar de viață. La obârșia fiecărei colectivități istorice organizate se întâlnește un centru formativ, prin dezvoltarea sa sau prin alipirea la care se realizează câte un organism național. Unitatea politică și națională a Italiei se face în jurul regatului Sardiniei, după cum – iar exemplul acesta este încă mai potrivit – ființa Germaniei se întrupează în jurul Prusiei. Ei, bine, Ardealul nostru ar putea fi considerat o Prusie a României. Tim cu toții că nu în jurul Ardealului ne-am încheiat noi ca stat

* Doctorand al Facultății de Istorie, Universitatea București.

na ional, ci c Ardealul e cel care s-a alipit rilor române ti. Dar dac a a s-a întâmpilat în ordinea de fapt a istoriei, pe planul spiritualit ii române ti, centrul nostru na ional este în Transilvania, în acea înv at Transilvanie – azil vecinic al na ionalit ii române”¹.

Aceast cuvântare i mesajul transmis cuprind esen a întregii activit i propagandistice a Radioului românesc în perioada celui de-al doilea r zboi mondial. Afirmatia se bazeaz pe studiul a numeroase emisiuni cu caracter cultural difuzate pe parcursul anilor 1940–1944.

Îns , pe lâng aspectul cultural, emisiunile urm reau i atingerea unor obiective propagandistice, prin referiri repetate la ora ele ardelene, colile i bisericile ardelene, c rturarii i oamenii de vaz ai Ardealului. Erau aduse în discu ie originile daco-romane ale Ardealului, recens mintele ungure ti din care reie ea superioritatea numeric a românilor în compara ie cu cea a maghiarilor, dar i compara ii, uneori mascate, alteori în mod direct, cu situa ia de odinioar a Transilvaniei sub st pânire maghiar . Totodat erau descrise am nunit frumuse ile i bog iile transilv nene.

Consider m c prin intermediul tuturor procedeelor amintite mai sus i a multor altora asemenea toare, se avea în vedere sensibilizarea opiniei publice, trezirea sentimentelor na ionale în rândul românilor i asigurarea permanen ei în lu rile de pozi ie în ceea ce prive te Problema Transilv nean . Totodat , aceste transmisiuni aveau drept înt , ca de altfel i întreaga mi care de propagand , ca organismelor de decizie interna ionale s le fie întotdeauna amintit pozi ia poporului român cu privire la Ardeal. O astfel de informare se putea face atât cu ajutorul coresponden ilor str ini din România, cât i prin intermediul Radio România Interna ional.

Abordând pe scurt problema Radio România Interna ional, este cunoscut faptul c declan area celui de-al doilea r zboi mondial a determinat o cre tere i diversificare a informa iei destinate str in t ii. Pe lâng emisiunile în limbile francez , englez , german i italian , apar i emisiuni în greac , turc , sârb , rus i, mai târziu, între sfâr itul verii anului 1941 i toamna anului 1942, în limba ucrainean . În perioada r zboiului, evident, emisiunile în limbi str ine au avut un puternic caracter propagandistic, de sus inere a ac iunii militare i politice a României i, în acela i timp, de sus inere a Puterilor Axei, în primul rând a Germaniei.

Dup ce la 23 august 1944, România s-a al turat Puterilor Aliate, la sfâr itul aceluia i an s-a înfiin at postul „Dacia roman ” care emitea în 5 limbi: englez , rus , francez , maghiar i german . Conform Deciziei Consiliului de Administra ie, postul î i propunea s lupte pentru încadrarea României în Na iunile Unite, s prezinte reconstruc ia economic i democratizarea rii. Studiourile din

¹ Arhiva Societ ii Române de Radio (în continuare S.R.R.), dosar nr. 5/1940, f. 1.

Strada General Berthelot fuseser distruse de un bombardament german. Emisiunile se difuzau, provizoriu, din apropiere, de la Colegiul Sf. Sava. Pentru postul „Dacia romană” s-a achiziționat atunci aparatură și s-a amenajat un studio special în sala de festivități a Colegiului.

Urmărind transcriptul emisiunii lui Constantin Noica, mai sus amintite, nu putem rămâne indiferenți față de profunzimea ideilor acestuia în ceea ce privește Ardealul și cum se oglindește acesta în spiritualitatea românească. Noica susține că „Ardealul a reprezentat starea noastră de veghe”², atunci când poporul român se cufundase într-un stăruit somn/pasivitate (în privința granițelor și a unității statului român). Cu mult tact și diplomatie, face aluzie la granițele României (cele teritoriale dar și cele aflate în conștiința românilor), susținând existența a două linii de manifestare a reacțiilor poporului român: „Cu cât, în afară, arăd sau rădile românești erau mai mici toare și mai nea ezate, cu atât, în utru, în lumea spiritului, românul se înepenea mai mult. Ca să poată rezista puhoaielor pe care întruna le svârlea istoria în față, românul a trebuit să se înclezeze și să își pstreze firea. Arăd era mic toare și nea ezat pe dinafară, trebuia să fie a ezat și statornic în untru. Așa a trebuit să fie și așa a fost. Dar au venit timpurile și vor mai veni timpurile când arăd a ezat pe dinafară va trebui însuflețit din untru. De timpurile acelea va trebui să fim cu-adevărat vrednici. Iar vrednicia românească nu se va întâmpla decât într-o direcție: prin alipirea noastră spirituală de Ardeal”³.

După emisiunile culturale ale lui Constantin Noica, pline de pilduri atingeri subtile în privința Ardealului, pstrând aproape aceeași linie, identificăm ciclul de emisiuni „Ora din Transilvania” din care se distinge cea care prezintă Blajul. Emisiunea începe cu prezentarea originilor Blajului, după care se face o paranteză în care se face referire la alte orașe ardelenice și la originile lor românești. Concluzia este aproape firească: „Importanța Blajului o constituie în întâia sută de ani a istoriei lui, înainte de toate faptul că era nu numai un târgu or cu populație românească – o populație românească cu mult mai numeroasă și mai bogată avea și Brașovul și Sibiuul –, ci orașul însuși era proprietatea unei instituții care prin însăși structura și prin însăși rosturile ei putea fi numai românească: episcopia română unită. Stăpânii lui, stăpânii în concepția feudală a cuvântului, așa cum erau în ele și stăpânii până în anul 1848, erau episcopii români uniți. Stăpânii Brașovului și Sibiuului erau Sași, ai Aiudului erau Ungurii, stăpânul Blajului era un român. Aci Românii se mențineau pe moșia lor și în casa lor”⁴.

Acest discurs bine documentat, în aparență doar cu rol cultural, creează de fapt o imagine care reflectă răspândirea culturii, învătării și sentimentelor profund românești, dinspre vestitele colii ale Blajului spre toate colurile țării,

² *Idem.*

³ *Ibidem*, f. 5.

⁴ Arhiva S.R.R., dosar nr. 14/1942, f. 3.

creând o coeziune în simiri și idei. Numărul elevilor care studiau în aceste coli creștea de la an la an, ajungând la finalul studiilor să ducă cu ei „pe lângă cunoștințele cântate, rodnică mândrie a originii latine și a conștiinței naționale și ceea ce era deosebit de important, un puternic sentiment de solidaritate românească, dezvoltat în urma petrecerii împreună, ani de-a rândul a celor din țara Oltei cu cei din Banat, din Munții Apuseni, din Sălaj, Sătmăr, Maramureș, de pe Mureș și Târnave”⁵, spre „satele lor de pretutindeni”.

Se desprinde din emisiune, mai mult ca sigur tot cu rol propagandistic – ca și punctarea originii latine –, pronunțarea repetată în parcurs „apăsător” a cuvintelor „ardelean” și „românism”, care conduc spre sensibilizarea fiecărui ascultător, în privința spiritului național. Se creează, aproape inconștient, în mintea și sufletul ascultătorului, o paralelă între Ardealul descris de Păclișanu și Ardealul începutului anilor '40.

Tot în cadrul ciclului de emisiuni „Ora din Transilvania”, difuzate în 1942, Petre Suciș realizează mai mult decât o expunere despre Turda. Oferă cu acest prilej o imagine de ansamblu asupra orașelor ardelenilor, îndemnând poporul român la unitate și coeziune, care pot fi înfrățite cu ajutorul culturii locale și a culturii românești. „Pe lângă multe posibilități de dezvoltare/ gaze metan, bășciș rate, apeduct, lumină electrică, ape curgătoare, mulțime de grădini cu vișini și pomeți – Turda poate să devină un oraș înfloritor, o mândrie a noastră turdenilor. Comerțul și industria îi vor mări prosperitatea economică. Prin aceasta și prin munca fără preget a culturii locale se va crea aici o adevărată cultură românească, românească în spirit și în materie. Din ruinele vechii și glorioasei culturi romane va răsări și va crește floarea minunată a unei culturi românești. Hm, și sufletul nostru ni-o vor da”⁶.

În tonul și atitudinea oamenilor de radio din acea perioadă se poate distinge o linie de gândire pozitivistă cu privire la Ardeal – deși era anul 1942 și „războaiele” cauzate de pierderea Ardealului se mai cicatrizaser, dar nu definitiv.

Înaintând în studierea arhivelor radio nu se supune atenției o emisiune din ciclul „Zărituri ardeleni”, susținută tot de Zenobie Păclișanu, care-l înfrățea pe Gheorghe Bariș cu întemeietorul „Gazetei de Transilvania”, ulterior numită „Gazeta Transilvaniei”. Prezentarea activității lui Gheorghe Bariș are drept punct culminant, pentru problematica care ne interesează, expunerea cu multă ardore a cererilor lui Bariș cu privire la Ardeal, în timpul revoluției. Aadar, expunerea aceasta de cereri în favoarea Transilvaniei, realizată la radio într-o emisiune din 1942, creează un efect propagandistic semnificativ în rândul populației.

Transmisiunea din 30 august 1943 susținută de George Sbârcea, printre o sumedenie de informații referitoare la Ardealul de Nord, aduce la cunoștință și supune dezbaterii o situație deloc plăcută, dar reală, cu care se confruntă locuitorii

⁵ *Ibidem*, f. 5.

⁶ Arhiva S.R.R., dosar nr. 15/1942, f. 5.

Transilvaniei ocupate: „Disp rându din libr rii toate publica iile române ti, cari n-au mai g sit ad post nici cel pu în în rafturile anticarilor, c rtur rimea noastr a fost obligat de împrejur ri s îmbog easc vitrinele modeste ale pu inelor libr rii eparhiale, ce ne-au mai r mas. Din această ac iune de difuzare a c r ii române ti face parte i ini iativa Bisericii ortodoxe i unite în Transilvania de Nord, de a înlesni credincio ilor contactul cu Sfânta Scriptur i literatura religioas , prin intermediul c r ilor române ti”⁷.

Afirmam la începutul acestei expuneri c opiniile exprimate pe calea undelor cu referire la Transilvania se reg sesc uneori mascate sau îmbr cate în discu ii cu rol cultural. Îns , cum am sus inut i la acel moment, au existat i p reri expuse liber i direct, p reri ce au rolul de a men ine aprins speran a unei Româniî din care Ardealul va fi parte. În acest sens, într-o emisiune din 1941, care avea drept subiect marginea nord-vestic a spa iului etnic românesc, Ioan Lupa puncteaz rolul deosebit pe care l-a avut i-l poate avea în continuare Transilvania în progresul românismului, aceasta neputând fi v zut decât ca parte a spa iului etnic românesc. „Transilvania este i r mâne în orice împrejur ri parte integrant – indivisibil i inseparabil – a sufletului i a spa iului etnic românesc. Dacă opera de organizare, de cultur , de tiin , de progres în orice domeniu al vie ii române ti, nu a fost cu puțin nici în trecut, cu atât mai pu în e imaginabil în prezent sau viitor, f r contribu ia neîntrerupt , f r ini iativa adeseori nepre uit , a elementelor transilvane. Cu drept cuvânt a fost numit Transilvania – ara stup. Din stupul acesta au roit i vor roi f r încetare elemente chemate i capabile s înlesneasc , prin munca i sacrificiul lor, progresul românismului integral. Dacă unitatea na ional a românilor a fost sortit în timpul din urm s treac prin cumplite încerc ri, un lucru r mâne totu i sigur: chiar dac prin nedrepte i nechibzuite hot râri omene ti c r rile destinului istoric au mai putut fi desp r ite, vremelnic i aparent, românii de pretutindeni se vor reg si deapururi în aceea i alvie geografic , în acela i ritm istoric i în aceea i sintez a nestr mutatelor orânduiri divine, care sunt i vor r mâne totdeauna mai puternice decât vremelnicele hot râri omene ti”⁸.

Atât în ceea ce prive te presa, cât i în cazul emisiunilor radio, am concluzionat c toate apari iile erau controlate de aparatul de stat. Ceea ce ne face s sus inem această idee este rezultatul compara iei dintre emisiunile difuzate înainte de 23 august 1944 i cele de dup acest moment. Înaintea acestei date, tonul, de i pân la ultimul moment încrez tor în dreptatea româneasc , era mai sc zut, mai tem tor, mai rezervat i mai atent în alegerea cuvintelor i a subiectelor (spre exemplu: lipsa acuzelor directe aduse Germaniei i Italiei, o pozi ie mai ferm , exprimat direct contra deciziilor de la Viena i a nedrept ilor i ororilor la

⁷ Arhiva S.R.R., dosar nr. 14/1943, f. 5.

⁸ Arhiva S.R.R., dosar nr. 7/1941, f. 18.

care eram supuși de maghiari). Totuși, această „cenzur” nu a putut opri oamenii de radio și oamenii de cultură să-și exprime regretul, tristețea și indignarea, ce-i drept, mai voalat, asupra situației Transilvaniei.

După data de 23 august 1944 această situație se schimbă. Prin intermediul radioului sunt formulate acuze directe, oamenii susținând cu multe argumente nedreptățile dictatului de la Viena, nemii și italienii fiind considerați direct vinovați de acestea. Prăpastia dintre unguri și români se adâncește, cu atât mai mult cu cât este scos la iveală, pe calea undelor, tratamentul aplicat românilor transilvăneni de către autoritățile maghiare.

Cel mai elocvent exemplu pentru această stare de lucruri este emisiunea din 13 decembrie 1944 a lui Păclănișanu, care îi propune tratarea aspectelor de ordin etnic și geografic ale județului Cluj. De fapt, redactorul emisiunii face o extrapolare de la județul și realitățile Clujului, la situația din întreaga regiune a Transilvaniei. Dincolo de modul riguros de expunere, remarcabil este și exactitatea datelor furnizate.

Aadar, emisiunea începe în forță, cu prezentarea rezultatelor unui recensământ ungar realizat în județul Cluj, în 1941. „Recensământul oficial maghiar executat în anul 1941, după alungarea peste frontieră a unui important număr de Români, găsește în partea județului Cluj pe care dictatul de la Viena a dat-o Ungariei, fără capitala lui, 156.649 locuitori. Din această țară, maghiari sunt 48.156, față de 104.700 români, deci 66,9% români față de 30,7% maghiari. Cifrele date de acest recensământ oficial ungar constituie cea mai zdrobitoare dovadă a nedreptății sângeroase și vătămătoare de autoritățile dictatului de la 30 august 1940 împotriva națiunii și a statului românesc. Pentru cei doi autori ai dictatului, 30,7% unguri valorau mai mult decât 66,9% români, care au fost smulși cu un gest brutal, caracteristic tuturor dictaturilor, din inima românismului și aruncați pradă molohului imperialismului maghiar. Nu s-a înțeles seama nici de trecutul, nici de sentimentele, nici de sufletul marelui masă românească, care popula, din cele mai vechi timpuri teritoriul acestui județ”⁹.

Se continuă cu o prezentare a regiunii Clujului, începând de la forma iunilor prestatale ale lui Gelu și până la recensământul unguresc din 1910. Sunt evocate toate stăpânirile și formele de organizare întâlnite în județ în această perioadă, fiind făcute referințe și la represiunea maghiarilor asupra românilor. Această referire la represiunile ungarilor se face cu scopul de a sublinia faptul că, indiferent de încercările, de cele mai multe ori abuzive, de marginalizare sau chiar de excludere a românilor, această țară din urmă, nu s-a retras, ci, dimpotrivă, au continuat să locuiască și să crească numeric, în ciuda tuturor greutăților și sorții potrivnice. „Evident, teroarea și acțiunea de desnaționalizare o simțea mai intens și mai puternic populația românească a județului. După datele recensământului oficial

⁹ Arhiva S.R.R., dosar nr. 7/1944, f. 1.

ungar din 1910, românii formau 58% din totalul populației, față de 26,9% maghiari, totuși în orașul Cluj funcționau în anul 1918, 10 coli secundare cu limba de predare maghiară și niciuna cu limba de predare românească. Apoi din numărul funcționarilor administrației județene 82,9% erau maghiari; maghiarii erau 81,4% din numărul notarilor și totuși iar românii numai 14% deși din 245 sate, românii aveau majoritatea absolută în 188; asemenea din numărul total al medicilor și totuși 82,6% erau maghiari; din membrii corpului didactic al județului erau maghiari 61,3% față de 33% români. Din 8 bănci câte funcționau în 1918 în județ, 5 erau maghiare, iar din 17 bănci din Capitala lui, maghiare erau 15. Din 64 cooperative de credit erau maghiare 51, românești 9. Apăsător din toate prilezi mai ales în buclă de o în buclătoare atmosferă dușmănoasă, care o urmărea în oraș, în coala din sat, creșea legile și fixau o singură întărire, maghiarizarea în administrația comunală și județeană, populația română a județului Cluj a sporit între 1870 – 1910 cu 26,7%, iar cea maghiară cu 62,6%, iar din numărul total al analfabeților județului 76,6% erau români, deci pentru dânșii coala nu oferea nici un avantaj, ci cuprindea, în schimb, marea primejdie a desnaționalizării. Puterea de viață a elementului românesc n-a putut fi înșurubată înfrântă nici aici, cum n-a putut fi înfrântă în nici unul din județele de peste Carpați și de aceea când, la sfârșitul războiului trecut, imperialismul germano-maghiar a fost prăbușit, populația județului Cluj a votat cu delirantă însuflețire alipirea la Regatul României Libere”¹⁰.

Cercetarea arhivelor radio duce spre o concluzie care situează întreaga propagandă radio din cel de-al doilea război mondial sub directă subordonare a statului. În acest sens, emisiunile cu privire la puterile Axei aveau în cea mai mare parte un caracter de informare și prezentau situațiile într-o lumină favorabilă. Totuși, în opinia noastră, transmisiunile, prin diferite metode și-au atins scopul de informare și continuă sensibilizare a opiniei publice cu privire la situația din Transilvania. În plus, emisiunile radio erau într-o legătură directă și continuă cu ziarele românești, care uneori preluau comunicatele oficiale de la postul de radio.

¹⁰ *Ibidem*, f. 3.